

Célba érkezett a történelem?
kovácsoltvas lépcsőkorlátot láttam,
mint egy buddhista megvilágosodásban,
ne legyen vége, vad folyó legyen!
– erre gondoltam. De se így, se úgy
nem lett, nem lesz. Csak képzet, akarat,
lehulló vakolat
nem létező falról, tört téglá húgy-
szagú huzatban. Csontkeményre száradt,
újraképződik – mondódik, másnak.

HORVÁTH JÁNOS ÉS KERESZTURY DEZSŐ LEVELEZÉSÉBŐL

Horváth János és Keresztury Dezső tanár–tanítványi kapcsolatát őszinte szeretet és barátság jellemezte. Mint Horváth János levelei is tanúsítják, a tanár kezdetben támogatta, irányította kiváló tehetségű növendékét, majd egyengette útját, s később is megosztotta gondolatait fiatal kartársával.

Keresztury Dezsőnek az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött fondja Horváth János ötvenkilenc levelét, illetve levelezőlapját foglalja magában (1929–1960). Horváth János irodalmi hagyatékának nagy része, így levelezése is családja birtokában van, de Keresztury Dezső hozzá in-

tézett leveleinek többsége elveszett vagy lappang; Horváth János leányának, Korompay Bertalannénak szívességéből két Keresztury-levelet közlünk, mutatóba.

A *Holmi* 1995. decemberi számában már megjelent Horváth Jánosnak Keresztury Dezsőhöz intézett öt levele. Mint akkor, most is főként az irodalomtörténeti vonatkozású levelek közül válogattunk, de ízelítőképpen azokból is adunk néhányat, amelyek a levélírók személyes kapcsolatára világítanak rá. Valamennyi levél egyszersmind kordokumentum.

Monostory Klára

Keresztury Dezső Horváth Jánosnak

Berlin, 929. VI. 8.

Méltóságos Uram,

engedje meg, hogy elküldjem a kis Babits-cikk különlenyomatát. Sajnos apró betűkkel van nyomtatva, de hiszen nem is érdemelt sokkal nagyobbat. A „nagyon szépnek” készülő dolgok, úgy látszik, rendszeren rosszul sikerülnek. És igazán szégyenlem, hogy Méltóságod dicsérete után, mely szerint már jobban tudok magyarul, ilyen német írás-

sal jelentkezem, de, úgy látszik, a nyelv csakugyan inspirálja a gondolatot is, és befolyásolja a gondolatmenetet. Nem tudom, tartalmilag nem lesz-e kifogása ellene Méltóságodnak, bizonyos túlmeretezett egy kicsit az értékelés, de azt hiszem, Babits csakugyan legjelentékenyebb élő költőnk. És – nem tudom, a sors törvénye vagy iróniája-e – a baloldali tábor már nagyon is konzervatívnak kezdi kikiáltani. Úgy látszik, a baloldaliak is csak beszélnek a költőkről, de nem olvassák őket.

Az itteni tudományos világról most nem tudok jóformán semmit írni, az utolsó hetekben alig olvastam – az ismertetendő magyarokon kívül – tudományos könyvet. Ne méltóztassék azt hinni, hogy elpártoltam a tudománytól, de egy kicsit eltelttem vele a tél folyamán, s a berlini „Festwochék” minden napra szolgálnak valami új, tanulságos és érdekes eseménnyel. Sokat voltam színházban, a berliniektől igazán rengeteget lehet tanulni, hiszen a pestiek is – amint olvasom – az itteni előadásokat másolják. Nagy rendezőik vannak, és igen nagy színészeik. A három opera is vetélkedve akarja elvinni a pálmát, most az ünnepi játékokra összetoborozták a legjobb énekeseket és karmestereket. Az itt vendégszereplő milánói Scala egyik előadását is hallottam, Bach *h-moll miséjét* s legutóbb a *IX. szimfóniát* Furtwängler elragadó vezetése alatt. Még van egy-néhány előadás, azután július elején hazautazom, most már nem olyan örömmel, mint tettem volna még novemberben; az első kellemetlen érzés és ellenszenv már elmúlt, s kénytelen vagyok megvallani, hogy nagyon sokat köszönhetek ennek a berlini évnek. Jövőre, remélem, legalább tízszer ennyit tudok majd dolgozni s okulni. Hazautaztomban Bayreuth, Rothenburg, Nürnberg, München, Bécsen át veszem utamat, s lehet, hogy előbb még elkísérem Farkas professzor urat Breslauba, a magyar hétre, ahol ő előadást fog tartani. Ő most boldogan várja a nagy családi eseményt, s sokat dolgozik. Most fejezett be egy tanulmányt a romantika fogalmának magyar fejlődéséről; gondoljai megszapordtak, mert Becker miniszter távozásával egyik legnagyobb pártfogóját veszíti el az intézet. Papp Zoltán irodalomszociológiai érdeklődésének már meg is érett első gyümölcse, legutóbb sikerült előadást tartott erről a kérdéskörről az intézetben, ahol egyébként is folyik a munka; most ugyan egy kicsit tavasziasan, mert a Berlin környéki szép tavasz nagy csábító, s hetenként legalább egyszer megszökünk egy-egy egész napos csónakkirándulásra. Pestre körülbelül szeptember közepén jutok el, s akkor – engedelmével, tisztelegni fogok Méltóságodnál. Szép és kellemes nyarat kívánok Professzor Úrnak, hálás, tisztelő tanítványa:

Keresztury D.

A kis Babits-cikk – MICHAEL BABITS, DER LYRIKER, megj.: *Ungarische Jahrbücher*, 1929. IX. 110–116. o. (Magyar fordítása megjelent Keresztury Dezső Babits-kötetében 1988-ban, a Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet kiadásában.) – A levélíró Keresztury ekkor a berlini (Kaiser Wilhelm – most: Humboldt) egyetem magyar nyelvi lektora, a Collegium Hungaricum könyvtárosa és a Berlitz-iskola tanára volt. – *Farkas professzor* – Farkas Gyula (1894–1958) irodalomtörténész, 1928-tól a berlini egyetem magyar tanszékének vezető tanára és a Collegium Hungaricum igazgatója. – *Becker miniszter* – Carl Heinrich Becker (1876–1932) porosz kultuszminiszter, egyetemi tanár. Magyarbarát volt, neki köszönhető a berlini egyetem magyar tanszékének és a Magyar Intézetnek a létrehozása.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Bp., 1929. jún. 19.

Kedves Keresztury Úr! A „nagyon szép” cikket megkaptam; köszönöm azt is, meg a levelet is. A jellemzés jó, helyes; és értékelésben sem találok túlzónak. Az egésznek igen jó német íze van, de ez ezúttal helyénvaló; bár a gondolkodás némely magyarizmusait örömmel fedeztem fel benne. Egy hibája van, s ezt azért tudom jól megmondani, mert nekem is az a hibám: bizonyos zsúfoltság, szűk helyen mennél többet, mindent elmondani akarás. De Ön németül írt, s németben ez stílszerűbb, mint minálunk. – Szóval meg lehet elégedve vele.

Azt már, azt hiszem, rég megírtam, hogy Pintér igen jónak találta azt a bizonyos cikkét, örült neki, s a legközelebbi, vagyis (sajnos, csak) őszi számban közzéteszi. – Levelem nagy része elől (színházak, útütervek stb.) mogorván bezártam keblemet, nehogy kísértetbe jöjjenek kollokviumok s egyéb év végi tortúrák „farbarúgására”. Júli. 2-án utazom családom után Graz mellé (St. Peter bei Graz, Schloss Reinthal).

Szíves üdvözzel

Horváth János

Pintér Jenő – (1881–1940) irodalomtörténész, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság egyik megalapítója, az *Irodalomtörténet* című folyóirat szerkesztője, egyetemi tanár. Főműve: A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE – több javított és bővített kiadásban.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Bp., 1931. jan. 15.

Kedves Keresztury Úr!

Levelét s egy kiváló társaság által aláírt képeslapjukat köszönettel vettem. Csak azért nem válaszoltam eddig, mert komolyan vettem a *Magyar Romantika* szerzőjének „Levél megy! Üdv!” kiáltását. Menni mehetett valahová levél, de ide nem jött. Nem várok hát rá; ő most úgysem ír, hanem olvas... bírálatokat. Én már olyat is olvastam, amit ő még nem, s tudok olyanról, amit ő nem is sejt. Általában jobban ütött ki a dolog, mint *reméltem*: nem szidták össze eléggé: még el találja bízni magát.

A lev.lap célzásait legnagyobbbrészt értem, csak azt nem, hogy Kerényi úr („Gyuri”) mi-fene „azonosságot” keresgél. A matematikusok végtelenül hülye alaptétele, amely szerint „minden mennyiség egyenlő önmagával” (=) már rég megoldotta az azonosság rejtélyét; remélem, ő valami egyebet firtat. Hogy Sík Sándor a ritmikát reformálja, azon nem csodálkozom; már régen hozzáfogott, de akkor nem sikerült neki: illő, hogy tovább kutasson. Hogy mások a „nemz. klasszicizmust” éltetnék, nem hiszem: bizonyára valami jelenvalóbbra üritgetik a pohárt! Szentiványi úr pedig ne Szilágyi S. szellemét idézze, hanem a pietizmusét! Azóta is volt erről cikk a *Viertel-Jahrschr.*-ben – ajánlja neki Payr Sándort is (*Pietisták a 18. sz.-ban*, 1898). Bárki mit miveljen, köszönöm az üdvözetet, s üdvözlöm az aláírókat.

Én most azon töröm a fejem, vajon Eckhardt Sándort megbuktattassam-e harmadízben is az Akadémiában. Félek, ha ajánlom, megint ez lesz a vége. Mindamellet (minthogy sohasem az osztályban, csak a plénumban vágták el), ha csak az osztály ez-

úttal nem ellenzi, újból ajánlani fogom. Bár a dolog annyiból teljesen kilátástalan, hogy ha párszor megbukik, sem javul. A választások közeledtével egyre szemtelenebb cikkekben nyilatkozik kiváló akadémikusokról. – Ez azért tartozik „ide”, mert némelyek már érdeklődtek: meg merném-e kockáztatni Farkas Gyula ajánlatát (alighanem F. Gyula titkos megbízásából!). Én természetesen arra hivatkoztam, hogy Eckhardt az osztály 2 ízben is megválasztotta: három a magyar igazság – nem tágítok a harmadiktól. Egyébként is F. Gy. még fiatal ember: várhat. (Köztünk mondvá: úgy kibuktatnák, hogy csak úgy nyekkenne!) NB. az I. osztályban lev. tagságra csak 1 hely van; s minthogy F. Gy. ígérete ellenére sem levelezik, azt nyilvánvalóan nem érdemlette meg.

Efféle léha gondolatokon kívül komolyabbak is lefoglalták utóbbi napjaimat. Emlékkönyv készül – titok, hogy kinek –, s abba kellett nekem is beleremekelnem néhány lap erejéig. Elhatároztam, hogy könnyen, szellemesen, *egy* pipadohány mellett kifütytyentem az egészet, s az lett a vége, hogy napokig görnyedtem mellette. Az a baj, hogy mihelyt belekapok valamibe, lehúz valami (nagy csizma? rövidlátás?), s beleragadok, sőt – ha csak különös módon ki nem szakítom magam, belefulladások. Ezért nem vállalkozok semmit.

Annál kevésbé, mert *megy* minden, még az Ön nyelvkönyve is – hiába mondják szükségesnek előzőleg az én részvételemet. Most már meggyőződhetett erről, én pedig örülök, hogy elkészült vele.

A verset köszönöm. Nem rossz,* de most nem írok többet felőle – félvén itt is a „belemelegedéstől”.

A monológ kultúrával mit tervez? Ízléstörténeti fejezet? A magyar közönség jellemzéséről? Én magam már hovatovább csak monológkultuszra adom magamat, de ez másvalami.

Szíves üdvözlettel

Horváth János

* Valamelyes klasszicitás van benne. De Berzsenyi mellett Dayka Gábor-elem is. Ezt süsse ki Farkas!

Én készséggel elmerültem benne.

A MAGYAR ROMANTIKA szerzője – Farkas Gyula (a monográfia 1930-ban jelent meg). – *Kerényi György* – (1902–1986) népzenekutató, zeneszerző, karnagy. Eötvös-kollégista volt. (Doktori diszsertációja: *A MAGYAR JAMBUS-DALLAMOK RITMUSA.*) – *Sík Sándor* – (1889–1963) piarista pap, költő, irodalomtörténész, egyetemi tanár. – *Payr Sándor* – (1861–1938) evangélikus egyháztörténész. Vonatkozó műve: *A PIETIZMUS PAEDAGÓGIÁJA* (Pozsony), 1908). – *Eckhardt Sándor* – (1890–1969) irodalomtörténész, nyelvész, szótáríró, egyetemi tanár, Eötvös-kollégista, majd a kollégium tanára. – *Emlékkönyv készül* – minden bizonnyal a NÉGYESY (László) EMLÉKKÖNYV (1931). – *Az Ön nyelvkönyve* – Keresztury Dezsőnek a berlini Berlitz-iskolában tanuló német hallgatók számára írt magyar nyelvkönyve.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Schl. Reinthal, 1931. aug. 25.

Kedves Keresztury Úr!

Kár, hogy előbb nem írt, akkor pénze sorsáról már értesíthettem volna. Találomra menesztettem ugyan egy levelet az Eötvös-kollégiumba, s Farkast is kértem, hogy ha

címét tudja, értesítse, de, úgy látszik, mindez sikertelen volt, mert ma érkezett levelében mindezekről nem tesz említést.

Röviden megismétlem tehát említett levelem foglatát.

Mikor azt a lapját megkaptam, melyben pénze elvesztéséről értesített, lementem St. Peterbe, a gendarmerie-hoz, s bejelentettem a dolgot, mit sem bízva a sikerben. Másnap már megkaptam az értesítést, hogy a pénz megvan, s kétségtelenül az Öné, mert a tárcában címe is megvan valami módon; az összeg 2 db. 50 Schillinges bankó (lehet, hogy több is, a csendőr inspektor ennyit mondott). További felvilágosítást a *Polizei-Direction, Fund-Amt, Graz* ad, s oda kell fordulnia Önnek személyesen (levélben) a továbbiakért. 10% a becsületes megtalálót illeti.

A „nyaralás” igen gyalázatos körülmények közé szorult, vagyis szorít engemet. Folytonos, pocsék, hideg eső, vagy ami még kilátástalanabb: meleg eső; alig lehet kimozdulni. Mióta itt vagyok, mindössze 3-4 nap kivételével ez az állapot. Jellemző, hogy Hammernél (nem Kikkmaiernél) csak egyetlenegyszer ülhettem kint a szabad levegőn (hogy szépen fejezzem ki magam: a természet korcsmájában), minden más alkalommal, ha ugyan elmehettem, az ivóba kellett behúzódnom. Így a múlt héten Kerecsényi Dezsővel is, aki szintén felkeresett nyaraim tanyáján. Fel-feltekingtek a fellegek mögött konokul elbújt nap felé, s megfenyegetem a cigánnyal: „Majd sütnél még, de nem lesz kinek!”

Az emlékbeszéd kész, úgy-ahogy; olykor költői sugalmak próbáltak szép képeket, csint, bájt, kecsét és kellemet oltani belé, de a stájer eső leverte a lepkék himporát, s lett az emlékbeszédből egy tenyeres-talpas Horváth János-i mív, dísztelen és dadogó. Az volt a célom, hogy megszerettetem az *embert*; evvel eltöltvén az időt, látom, hogy *alkotása* megfelelő méltatása nélkül se keze, se lába az egésznek. Na de én már ki nem növeszttem azt neki. Legfeljebb egy méltó záradékokat eszelek még ki hozzá, mint Farkas a legújabb könyvéhez.

Ő ti. (éppen tegnap fejeztem be elolvasását) a végére odairta, hogy *VÉGE*, jóllehet az elejére nem írta oda, hogy *Eleje*. Egészben véve, míg kitűzött céljánál maradva, nemzedékének s azzal kapcsolatos, irodalmi-geo-genealógiai hálózatait teregeti és bogozgatja, igen érdekes, helyes, tanulságos, olykor kitűnő és új, de a végén, irodalmi (ti. autonóm irodalmi) szempont szükségét is érezvén, ad egy ráadásfejezetet, amely nem mérkőzhet a többiekkel, s amelyet nézetem szerint (meg is fogom neki írni) legjobb volna elhagyni. Egész határozottsággal arra az álláspontra kell helyezkednie, hogy nem *irodalomtörténetet* ír, hanem tanulmányt, mely az irodalomtörténet számára irodalom körüli és irodalombefolyásoló tényezőkről ad felvilágosítást: afféle alépitményt.

Sok lélekderítő megjegyzést csatoltam hozzá, ideszorulva a bolthajtás alá, ezzel próbálván pótolni a hűtlen napsugárt. Engem derített, Farkas barátunk nevetve fog okulni, prüszkölni s majdan törölni és átfogalmazni. Vannak „felmelegedései”, naiv pillanatai, mikor – kivált a végén – hitéről, magyar hitéről és más effélékről tesz vallomást remegő hangon – pedig voltaképp csak azon lelkesedik fel, hogy: Vége. Ilyen helyeken különösen jól kicinikuskodtam magamat.

Egy levelezőlapon megírtam már neki, hogy általgában véve igen jó könyvet írt. A részleteket később közlöm vele, majd ha a nálam levő szakvizsgai dolgozatokat is legyűrtem.

Azért, hogy a két kétség között lebeg, mint a Mohamed koporsója, még visszazállhat annyira az anyaföldre, hogy pénze elvesztésének, zavarainak, elutazásának köze-

lebbi körülményeit megírja. Itt ui., Reinthalban, ez igen nagy szenzáció volt, s még nagyobbá lett a csodálatos jó vég által. Ha pénzét elvesztette, hogyan tudott elutazni? Elutazott-e az 1 órással? Honnan írta nekem a lapot?

Mi szept. 5-én készülünk haza. Bár napok óta azzal fenyegetőzünk, hogyha tovább is így ömlik az eső, itt hagyjuk a zöld Steiermarkot, s a Hortobágyon töltjük el vakációnk hátralevő részét.

Feleségem, Juliska köszönik az üdvözetet, és szívesen viszonzózzák.

Üdv!

Horváth János

Kerecsényi Dezső – (1898–1945) irodalomtörténész, Eötvös-kollégista, a *Protestáns Szemle* szerkesztője. – *Az emlékbeszéd* – Horváth János: VARGHA GYULA TISZTELETI TAG, MÁSODELNÖK EMLÉKEZETE (1932). – *Farkas* (Gyula) *legújabb könyve* – TÁJ- ÉS NEMZEDÉKSZEMLELET A MAGYAR IRODALOMBAN. 1931.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Bp., 1934. ápr. 16.

Kedves Keresztury Úr!

Bizony jobban örültem volna, ha húsvétra csakugyan hazajön. Akkor már rég megbeszéltük volna a kérdezett dolgokat, s engem nem bántott volna a lelkiismeret, hogy ily sokáig halasztom a választ. De ez az én legnyomorultabb hónapom, a májussal együtt. Előadásra előkészített anyagom akkorára elfogy, az órákkal párhuzamosan kell tovább készülnöm. Azt viszont szinte lehetetlenné teszi az ilyenkor nyakamba szakadó sok szakvizsgai dolgozat olvasása, azután pedig a szóbeliek, s mindez májusban ismételtén. Ráadásul most még a derült égből csapott le rám a Farkas-ügyben a holnapi kari ülésre készítendő, most már hála Istennek: készítendő, nagy fene referátum villáma. Erre használtam a szombatot, vasárnapot és a mai délelőttöt. A bizottság egyhangúlag Farkas mellé állott, remélem, a kari ülés is megszavazza, bár vannak „akadémok”. Nagyszerű ötletem volt, hogy a tanszéket így neveztem el: „általános irodalomtudomány, az elszakított magyarság irodalma ismertetésének kötelezettségével”. Ez utóbbi novum megtette a hatást, ez ellen senki sem szólhat, senki sem meri mondani, hogy ma – éppen ma – erre ne volna szükség, s hogy F. Gy. erre ne volna alkalmas. Mondja meg ezeket neki is, hogy ne kelljen külön írnom neki. Eleget körmöltem róla a jelentésemben, élet fölötti nagyságban állítva fel szobrát, s olyannak rajzolva, amilyennek kellene lennie. (Ezt is mutassa meg neki, hadd nevéssen.)

A *klasszika* műszót nem ajánlom. Magyarban előzménytelen, s a készülő tanulmány újszerűségét fölösleges idegenszerűséggel komplikálná, ami sokakat könnyen megbosszantana. A *klasszicizmus* szótól nem kell félni; hozzá vagyunk szokva, hogy az sokfelét jelent; a *nemzeti* jelzővel kapcsolva pedig lefoglalhatjuk egy unikum jelenség nevéül. Csak kellőképp meg kell kötni s megmagyarázni, hogy mit akarunk jelentetni vele; egy megfelelő definitio magában is segíthet a bajon, de ott lesz az egész kötet, amely voltaképp konkrét módon ki fogja fejteni az értelmét. Én magam a *nemzeti* kl.-ba többfelét zsúfoltam bele; szembeállítottam az irodalmunkban korábban kíséreltetett, *idegen* mintájú klasszicizmusokkal (franciás, antik, német-göröggel); szembeállítottam a *nemzetinek* a körén belül a Vörösmarty-féle *romanticizmussal*, de itt már a művészi kivitel tökélyére, egyensúlyozottságára célozva a *klassz.* fogalmában; végül érttettem rajta a 18. sz. óta fejlődő igazi *nemzeti* irodalom kiteljesedését, *magyarság*

és művésziesség első tökéletes összeegyeztetését. Mindez, mint látja, pusztára a *mi* irodalmunkon belül való jelenségekhez kívánja viszonyítani, s azokhoz viszonyítva megnevezni a szóban forgót. Nincs is rá semmi szükség, hogy terminológiánkban idegen irodalomtörténetek szójárásaival törődjünk. Ám törje rajta a fejét az idegen, hogy hogyan lehet klasszicizmusnak nevezni olyasmit, ami viszont szelleme szerint oly sokban romantikus. De ha a Corneille-, Racine-féle barokkot lehet fr. klasszicizmusnak nevezni, akkor stb.

Egyébként a nemz. kl. név már el van terjedve. Elemér is vigán használja. – Keresztury más nevet, s lehet, hogy talál is kifejezőbbet; csak arra vigyázzon, h. a nemz. klassz. egész lényegéhez képest a név keresetlennek, természetesnek tessék.

Üdv!

Horváth János

balatoni, szalavármegyei telektulajdonos!
(Almádi és Alsóörs közt, tölgyerdős domboldalban).

Elemér – Császár Elemér (1874–1940) irodalomtörténész, egyetemi tanár.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Bp., 1934. május 23.

Kedves Keresztury Úr!

Naponként vizsga, kollokvium: *tanná* való utálatos átalakulása annak, amit az ember egy féléven át kiizzadt magából. – De hagyján!

Nem kerít-e nagy feneket a nemz. klasszicizmusnak? (Arany: „A sok kerített óriás fenék”.) Én is ott akadtam meg és ragadtam meg. Vágjon neki túlságos aggályoskodás nélkül! A terminológia munka közben jön ki, s a munka végeztével tisztázódik. A *mi* tudományunk *szöveges* tudomány: szöveg nélkül semmi, s csak a szöveg teremti meg. Ha tehát eleget olvastunk, tanultunk, észleltünk, hozzá kell fogni a megírásához, s ha meg van írva, szövegünket kell a valósággal összehasonlítani és ahhoz képest javíttatni. Mindazt a finomságot, amit a valóságban (történelemben) észlelünk, csak egy huzamos szöveg hasonló finomságai szuggerálhatják. Ez nem matematika, nem *jellekkel* közvetíthető tudomány. Itt beszélni kell, s a beszéd *egésze* jelent valamit. Neki kell hát látni, mint a selyemgubó legöngyölítésének. Végül is megtalálja az ember az *elejét*, s akkor aztán lefut egyvégtében. Van-e arra theoria, hogy hogyan kell megtalálni a gubón a szál végét (elejét)? Míg valaki ezen töprenkedik, a paraszt, a diákfickó elkezd babrálni rajta, és megtalálja az elejét. Tapasztalatból tudom.

Ennek ellenére a témák érdekesekek. A „Kelet és Nyugat közt” magába foglalja az egész magyar sorsot. Nemcsak kultúraközi helyzet az! Politika! S ma fenyegetőbb, mint valaha.

De – újból: hagyján!

Gyula: nagy probléma. Nekem is, bár azt hittem, hogy mindent láttam és mindent tudok (nem a tudományból, hanem a közönséges emberi életből): új tapasztalatok forrását nyitotta meg. Mi lesz a vége? – nem tudom. De azt érzem, hogy nálamnál sokkal *okosabb* emberek dolgoznak rajta, benne, ellenem. Neki ne szóljon erről. Rövidesen magam is tisztábban láthatok.

Vigasz mindezekkel szemben: Szalavármegye, a balatonkáptalani tölgyes, melyben pünkösöd hétfőjén mintegy 5 óra hosszat pipáltam, térképeztem, le-leülvén s nézván „tekintőmről” a mesés, a tündéri, a képtelen Balatont. Maga a valótlan, az „ámulás” (Csokonai), a „csalás” (Bersenyi). Ha eljövök onnan, ki is józanodom, s nem hiszek benne. De megint csak visszakívánkozom.

A szigligeti olcsóságról már elébb is hallottam. Végtelenül szomorú dolog ez az olcsóság. Érmelléki szívem velök dobog a szigligeti szőlősgazdákéval. De ha már dobra kerül, legalább magyar kézbe kerüljön a szőlő. Nem is volna ellenemre most sem, hogy vegyek valamit ott is. Ha kapnék ott egy kisebb darabot hozzá való pajtával, tanyával, bigeccsel, kalyibával – vagy ahogy ott nevezik –, szóval olyan kis hajlékkal, „melyben egy bölcs csendes nyugtot s szállást lehetne”, azonnal, tüstént, üstöllést (Vörösmarty): akkor elmennék sétnézni, s a balatonkáptalani telket egy-két évre csak „befektetésnek” és „tekintőnek” minősiteném, amellet pedig Szigligeten húzódnám meg egy-egy hétre. Csak legyen ott legalább egy szoba, konyha. Ha tud ilyet, írja meg, s megnézem. Inkább lassítom emitt a törlesztést, hogy ott is legyen valamim. De mellőzhetetlen feltétel: egy kis lakható kunyhó. Ha volna ilyen, szüretre már odalátnám vendégemül Magát is. Szőlő nem kell sok, akár 500 négyszögöl is elég. De egy kis füstös kalyiba okvetlenül kell hozzá!

A *Becsal* név nagy kelendőségnek örvend mifelénk is. De én nevet semmiféle lakóhelyemnek nem adok. Adjon más! Törje rajta más a fejét! Az az egy bizonyos, hogy akárhol vár reám „egy Erémi szállás, szép hajlék, szent fedél”: ott Himfy, Csokonai, Bersenyi versei polcomon megtalálhatók lesznek. Csokonai éppen nem maradhat el, valamint margittai szőlőnkéből átplántálandó venyigék, diófa, mandula- és barackcsemeték sem.

Ha tehát tud ajánlani, ajánljon mentül elébb, hogy június közepe felé tisztában legyek vele, hová kell fizetnem legközelebb: „Balatonkáptalan-fürdőtelep”-nek-e, vagy a dallamos, régi, bájos, rokokós Szigligetnek-e, melyről nagyváradi földim, Szathmáry József is átkeresztelte magát. Na de azért Eduárdnak mégsem fognam nevezni magamat!

Üdv! Kézcsók!
Horváth János

Gyula – Farkas Gyula.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Schl. Reinthal, St. Peter bei Graz, 1934. júl. 12.

Kedves Keresztury Úr!

Köszönöm hosszú levelét. Megállapítottam, hogy míg megírta, közben 80 könyvismeretéssel is elkészült úgy mellékesen. Irigylem ezt a munkaképességet. Én két hét óta a *Humanizmust* írnám, de inhumánus tehernek érzem, s még csak Zsigmond királlyal nyavalygok. Ma du. páratlan heveségű zivatar akadályozott mindennemű munkában. A közelben egy csúrt fel is gyújtott a stájer mennykő.

Köszönöm a Szigliget-ábrándok körül kifejtett tevékenységét, melynek látható jeleként előttem van kedves bátyjának egy lapja. Igen szívesen ajánlja szolgálatait, s invitál a „tettheyre” szétnézni. Épp az imént köszöntem meg rendkívüli szívességét.

Aug. 15–20. tájáig itt maradunk, azután egy-két napi pesti pihenőt közbevetve Margittára megyünk, s szept. 5. táján megyünk vissza a Szapáry utcába. Addig tehát szét-
nézni nem lehet, s azután válik meg, mi lesz ábrándokkal és tethelyekkel. E két fogalom körül forog a világ; az én „józságom” többnyire már csak az elsőt szokta meg
valóságnak tekinteni. Maguk meddig maradnak odahaza? – Olvasta-e már Szerb Antal
irodalomtörténetét? Én elhoztam ide, az I. kötetet becsületesen végigolvastam, a
II.-ban is lapozgattam már az érdekesebbnek ígérkező helyeken. Egyelőre nem mon-
dok róla semmit, de annyit mondhatok, hogy legsikeresebb, legfelfrissítőbb, legösz-
szefoglalóbb, legegységesebb és szervesítőbb szintetikus elv történeti szemlélet szá-
mára a jelenben való elfoglaltság. – Egyébként én már nem merek irod.történetet írni
ezek után, mert ki leszek téve annak, hogy szerbhorvát irod.történész párnak emle-
getnek bennünket.

A Gyula dologról itt nem nyilatkozom, sok gatyázás történt akörül mindkét részen.

Örömmel olvasom, hogy mind a ketten megpróbálták a repülés élvezetét, csak túl-
ságosan bele ne jöjjenek!

Most szép csendesen esik... „még egyszer felemelte szavát Sár róna vidékén”, s elült
a zivatar; de szelidebb gyermeke, az eső, altatóan csobog, bugyborékol odakinn a csa-
tornákból, s puhán szemerkél az ablakokon. Le is fekszem azonnal.

Üdv!

Horváth János

Keresztury Dezső könyvismertetései az *Ungarische Jahrbücher*ben jelentek meg. – Szerb Antal
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET-e, az Erdélyi Helikon pályadíjas műve, 1934-ben jelent meg.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Bp., 1936. ápr. 5.

Kedves Kolléga Úr! Rossz néven veheti, hogy ily sokára válaszolok. De márc., ápr.,
május az én legnehezebb hónapjaim. Előadásokból kifogyva napról napra élek, ka-
pom egyre-másra a sok félig kész dolgotat stb. Ráadásul vállaltam is munkát: ősszel
majd kiderül, hogy mit. S mindezek hegyébe Hóman jóvoltából bizonyos méltóságok-
kat kaptam, melyek miatt már többször előszobáztam a Minisztériumban, s értekez-
leteken vettem részt.

A rólam szóló ismertetést sem akartam addig megköszönni, míg egyebekről is nem
írhatok. Az ismertetés igen is jóindulatú, a vége felé nagyon is sok jót halmoz reám.
Hovatovább nem merek már írni, mert ilyen polcról, ahová már néhányan felültettek,
csak hanyatlani lehet – aminek különben ideje is van már. A 331. hasábon a „Gesetz-
mässigkeit” többet mond, mint amit én mertem keresni; én csak a fejlődés *rendjét* ke-
restem; minthogy pedig az *egyszeri*, törvényszerűségét kimondani nem merném.

A *m. irod. jellemző vonásait* már rég elolvastam, s holnap postára adom. De nemigen
értem rá, hogy írjak is róla. Általában véve helyes a kép, s én tudom, hogy nagy erőt
jelent ilyesmit jól nyélbe ütni. Vázlatos volta ellenére sem mondhatni hiányosnak. –
Bár mintha a két Kisfaludy nem volna benne. (Kisf. Sándor éppoly fontos pillére a
nemz. klassz.-nak, mint Kazinczy!) A gépiráson meg fogja találni észrevételeimet. A
legtöbb aláhúzás csak annyit jelent, hogy a szó nem találó, nem szabatos vagy tárgyilag

helytelen, esetleg túlzó vagy keveset mond. De ahol komolyabb észrevételem volt, azt oda is írtam.

A *magas* és *mély* kultúra kifejezésen nagyon érzik a német eredet; igaz, h. egy kissé más árnyalatot értenek rajta, mint mi a *felsőbb* és *alsóbb* műveltségen; *fentebb* és *alantibb* rétegen: mégis inkább élnék a hagyományos műszavainkkal.

Némely észrevételeim az értékelésre vonatkoznak. Abban lehetnek ugyan egyének közt eltérések, de ilyen vázlatos átnézésben igen óvatosnak kell lenni, mert itt viszonylag a legkisebb elírás is nagy eltolódást jelent. Ha Kisf. Sándor hiányzik a képből (újból átforgattam, s nem találok), akkor Molnár Ferenc szóba sem jöhet, annál kevésbé kaphat „ragyogó” jelzőt, bár csak „képessége” említetik. Pláne, ha ugyanezen a lapon Mikszáth, aki kétségkívül a legeredetibb magyar elmék egyike, aránylag oly keveset kapott.

Az értékelésben aztán a *mai kor* a legkényesebb, tekintve az itthoni „megozslásokat”. Ön, meggyőződését követve, ott a *nagy* jelzőt szívesen használja. Én, ha ilyen összefoglalást írnék, akkor, mielőtt kijutottam az igazi történeti távlatból, inkább csak jellemelnék. Aki ma idősebb ember, az többnyire kevesebbre, aki fiatal, az többnyire többre értékeli a más kellenél. S ilyesmivel aztán, egy-két szó is elegendő, hogy az egész képet gyanússá tegye a más pártállású olvasó előtt. Ön ezt kívülről kevésbé látja, de itt így van. Különben a pártszemponitú megítélésre gigantikus példa van ott kint is a szeme előtt, amihez az itteni nem is fogható.

Ezt azért említem meg, mert látom, hogy a Németh László-féle dolog is meglepte. Engem nem; de nem is mondhatom, hogy Németh L. is azzal a tapasztalattal kezelte volna a kérdést, ami ilyen húsba és lélekbe vágó dologban annál nagyobb kötelesség, mennél messzebbre hallik a szava valakinek. Olvasta-e erre vonatkozólag Ravasz L. kis cikkét a *M. Szemle* mostani számában? Én azt hiszem, Ravasz eléggé elfogadható magyarázatát adja a dolognak.

Ezzel kapcsolatban említem az Ön Szerb Antal-ismertetését (a *Min.*-ban). Nem mintha a kettőnek tárgyilag köze volna egymáshoz, de megítéltetésük, fogadtatásuk azonos szempontjai miatt. Hallottam már olyan véleményt, hogy Ön „nagyon dicséri” Szerbet. Hogy igen fontos és alapvető dolgokban – ha diszkrétül is – helyteleníti a könyvet, azt az ilyen olvasók észre sem veszik. S minthogy Szerb Antal (nem egészen ok nélkül, mert komoly, nagy horderejű dolgokban néhol könnyelműnek mutatkozott) konzervatív oldalon kedvezőtlen fogadtatásra talált, azok, akik Önt nem ismerik s bírálatát „nagy dicséretnek” fogják fel, Önre is kiterjesztik ellenszenvüket.

Így áll a dolog. De hogy nemcsak itthon, hanem máshol is, azt Ön tudhatja legjobban. Na most már én így gondolkozom: az igazságot megmondom, meggyőződésemmel ellenkezőt nem írok, nem mondok. De minthogy azok is magyarnak, nemzetinek, hagyománytisztelőnek mondják magukat, akik kellő műveltség vagy tanultság híján minden szokatlanon felháborodnak, s viszont én is magyar, nemzeti, hagyománytisztelő vagyok: nem élezem ki azt, ami egy naivabb ember nemzeti érzését sérthetné; kifejezésben kimélem mások érzékenységét. Így megmondtam már, azt hiszem, elég sok olyat, amit kiélezve nem fogadtak volna el. Az újdonság hajlandó ríktó színbe öltözködni: azért kapnak rajta némelyek, s azért botránkoznak meg mások. Az idő megszűrki a ríktót, s aki ezt ab ovo megteszi rajta, az időben is előrehaladt. Igaz, hogy így a kutya se veszi észre, hogy újat mondtunk, de legalább a kutya sem ugatott meg érte.

De elég ebből a virágvasárnapi bölcselkedésből. Örülök, hogy Aranyon dolgozik. Nem tudom, látta-e már a *Kisf. Társ. Emlékkönyvét*? Abban Kéky Lajos írta meg a Társ.

igen minutiosus történetét, s több érdekes Arany-aktát kotort elő a porból. Én is írtam bele egy cikket, s annak a végén sub specie aeternitatis képzeltem el egy olyanfajta történelemessentiát, amilyenek a törvényeit ajánltam az imént a mi történettudományi gyakorlatunkra is.

Ha a politikát odahagyja: „csúf dolgot” hagy oda. De politikai érzékét csak köszö-
rülje, Szekfű M. *Szemle*-beli kiváló cikke értelmében.

Gyulát láttam, de futólag s másnak a jelenlétében, úgyhogy igazán szólva csak je-
lekkel, kacsintásokkal beszélhettünk arról, amiről szerettünk volna.

A nyelvtudom. tanszékre pályázat „lesz hirdelve” (nb. ez nem rossz!, mert nem any-
nyi, mint „hirdettetik”, hanem: „ezután fogják hirdetni”). Melichék most már szívesen
volnának Pais mellett, mert meg vannak ijedve, hogy olyan is pályázní fog, akit nem
szeretnének. Nincs kizárva, de nem valószínű, hogy a nyár folyamán a kinevezés meg-
történjen. Köztünk mondvá, van, aki szívesen késleltetné, abban a titkolt, de előttem
mégis elég világos, balgatat reményben, hogy hátha megbukik a mostani miniszter,
s akkor sem Pais nem lesz, sem az a vidéki, akitől félnek. De ezt egészen négyszemkőzt
mondom; mert nekem nem mondta senki, csak mélyre nézve, ezt láttam „a csalárdság
fátyolán” keresztül.

Hogy az Ön ügyét érdeklődéssel kísérem, hazajövetelét saját érdekében is óhajtom
s tőlem telhetőleg elősegítem, arról meg lehet győződve.

Csak írja Aranyt, s írja jól, szépen, lélekkel!

Szíves üdvözzellet
Horváth János

A gépirásos tanulmányt hova szánta?

Hóman Bálint – (1885–1953) történész, egyetemi tanár, kultuszminiszter. – A MAGYAR IRODALOM
JELLEMZŐ VONÁSAI – Keresztury Dezső tanulmánya. – *Az Ön Szerb Antal-ismertetése – Minerva*,
1935. 1–10. sz. – *Kéky Lajos* – (1879–1947) irodalomtörténész, a Kisfaludy Társaság titkára; em-
lített műve: A KISFALUDY TÁRSASÁG TÖRTÉNETE 1836–1936 (1936). – *Melich János* – (1872–1963)
nyelvész, egyetemi tanár, a MAGYAR ETYMOLOGIAI SZÓTÁR szerkesztője. – *Pais Dezső* – (1886–
1973) nyelvész, egyetemi tanár, az Eötvös-kollégium tagja, majd tanára.

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Káptalanfüred, 1948. szept. 13.

Kedves Kolléga Úr!

Verses lev.lapját megköszöntem volna azonnal, de nem tudtam, hová címezzem a kö-
szönetet. Most már, hogy tegnap este a pesti vonattal láttam tovarobogni, odamenesz-
tem utána ezt a kirakatban legjobb fajtaként árult papirosra írandó leveletem.

Tegnap du. Alsóörsre mentem át, ottani megbízott emberemtől átvenni a részemre
beszerzett cikkeket. Ugyanazzal a vonattal jöttem vissza, amelyiken Ön utazott. Ha
tudom, hogy rajta van, Alsóörsön elég idő lett volna, hogy felkeressem, s akkor értel-
mesebben válthattunk volna szót egymással, mint így. Hogy mit kérdezett tőlem, azt
csak úgy gondoltam, mert nem hallottam jól; azt ordítottam vissza, hogy „szerdán”.
Vagyis hogy szerdán megyek haza Pestre.

Felcséggemmel és Julcsikával vagyok még itt, a többiek már hazamentek, lejárván a
szabadságuk. Én csak a vizgák miatt megyek már vissza, mert különben még marad-
hatnék. Úgy hírlik, hogy bizonyos egyetemi reformok nyélbe üthetése végett a beirat-

kozást kitolják, s csak szept. 20-ával kezdik meg. Másfelől pedig igen kétes, hogy fogok-e én még előadni. Hogy „visszatartottak”, azt tudja. De már akkor megmondtam dékánunknak, hogy ha a nyugdíjazásokra vonatkozó hírek valóra válnak, vagyis ha közvetlen szaktársaimat menesztik, akkor én is kérni fogom nyugdíjazásomat. Alszeghyt valóban menesztették. Megírtam hát a dékánnak, hogy kérni fogom nyugdíjazásomat, s hirdesse ki, hogy a hallgatók ne vegyék fel az én óráimat. Azt a hibát is elkövettem, hogy többrendbeli sürgetésre tanrendet adtam be. Csütörtökön beszéltek Zsiraival. Nekem az anyagilag nagy veszteség lesz. De ha maradnék, az eddigi tömeg helyett még nagyobb lenne dolgom, mert bizonyos, hogy Alszeghy tanítványainak többsége szintén hozzám jönne át. Azt már nem bírnám.

Ezekkel a dolgokkal kapcsolatosa a mi volt tanársegédünk, Tési Edit sorsának az alakulása is. Ő Alszeghy tanítványa volt, de én vívtam ki számára azt a nyomorult kis fizetésességet. Igen derék, jó leány, latin–magyar szakos, kitűnő doktori értekezést írt; tudós hajlama nyilvánvaló. A történetek után neki sem volna kellemes megmaradnia; eddig különben még nincs is megerősítve a jövő évre. Vajon, ha Ön átveszi az akadémiai könyvtárt, nem lehetne-e ott alkalmazást találni számára? Az bizonyos, hogy kitűnően megfelelne. Gondolkozzék ezen, s ha van ott még szükség munkaerőre, emlékezzék reá. Esetleg elküldhetem bemutatkozásra, ha még eddig nem ismerné.

Itt már minden percem csak búcsúzkodás. Szerencsétlenségemre az idő oly szép, hogy nehezen esik elmenni innét. „Az őszi bogárnak búsongó hangjai” az én búcsúkesergésem.

Kézcsók! Üdv, a másik Dezsőnek is!

H. J.

Kérni fogom nyugdíjazásomat – Horváth Jánosnak „tiszteletév”-et ajánlottak fel a nagy nyugdíjaztatások (1948–1949) idején, ezt azonban nem fogadta el. – *Alszeghy Zsolt* – (1888–1970) irodalomtörténész, egyetemi tanár. – *Zsirai Miklós* – (1892–1955) nyelvész, egyetemi tanár, az Eötvös-kollégium tagja, majd tanára. – *Tési Edit* – irodalomtörténész; később Alszeghy Zsolt felesége. – *A másik Dezső* – Pais Dezső.

Keresztury Dezső Horváth Jánosnak

Kedves Professor Úr!

Köszönöm a szíves közléseket, fel fogom őket használni engedelmével.

Cserébe átnyújtok egy kis „felfedezést”, mert tudom, a virágénekekkel foglalkozik. Az A. Kvtárban van egy kéziratosa verseskönyvünk; Istvánffy Miklós nádornak készült; a XVII–XVIII. sz. fordulóján – vannak benn más kéztől való bejegyzések is, többek közt egy német dal s egy padovana tabulatúras feljegyzése. Ezek között, megint más kézírásában ez olvasható:

„Kincsben nagyobb kincs nincs,
kinek szíve bánatba nincs.”

Ha érdeklí, tessék bejönni és megtekinteni.

Üdv! Keresztury Dezső

Keresztury Dezsőnek e két sor ihlette KINCS című verse ÍGY ÉLTEM című kötetében jelent meg (Magvető, 1979).

Horváth János Keresztury Dezsőnek

Bp. Mikor Mátyás a jeget törné.

Uram! Köszönöm az adatot. De minthogy az a kódex legjobb esetben a XVI. század végéről való, nekem az „nagyon fiatal”, mert csak a Balassa előtti hagyományok között turkállok. Az is a legkönnyebb fajtája a turkálásnak, mert ott kevés van. Ezt az Istvánffy-kódexet, úgy látom, sem Erdélyi Pál, sem Szabó T. Attila jegyzéke nem említi. Ismereteni kellene. Legfeljebb Zsolt, volt kollégám tudhat róla, mert az szenvedélyesen kutatott az effélék után. Az idézet különben („Kincsnél nagyobb kincs nincs”): igaz. Kár, hogy kevés embernek jut ilyen.

Köszönet! Kézcsók! Üdv!

(Kelleténél) üdösb H. J.

(Mint versszerző mester megpróbálhatná rekonstruálni azt a virágéneket, melynek Melius csak az elejét idézi, így: „Péter férjem”. Itt megmutathatja elméjének éles voltát az lelésben! De olyan legyen ám, hogy hideglelést kapott legyen tőle valamelyik XVI. századi prédikátor!)

Febr. 24.

Üdv! Lenti

Erdélyi Pál – (1864–1936) irodalomtörténész, Erdélyi János fia. – *Szabó T. Attila* – (1906–1987) nyelvész, etnográfus, kolozsvári egyetemi tanár. – *Zsolt* – Alszeghy Zsolt.

Csengery Kristóf

ÉVNYITÓ

Tanárember a varjú. Fekete kabátja fényes, makulátlan. Szigorú szemmel körbepillant: felvételt készít – csoportképet a rábízottakról –, s biccentvén azonnal elfoglalja helyét (hisz jó tanár) szívünkben is. Tantárgyai: keménység, tűrés, túlélés. Most felzeng a himnusz, az őszi eső. Hallgatjuk, vigyázzban, ahogy illik: a fák, a házak, s mi, tanulók. A varjú még a nyáron részt vett egy fontos konferencián (valahol kinn, a búzaföldeken, vagy a környező erdők egyikében,